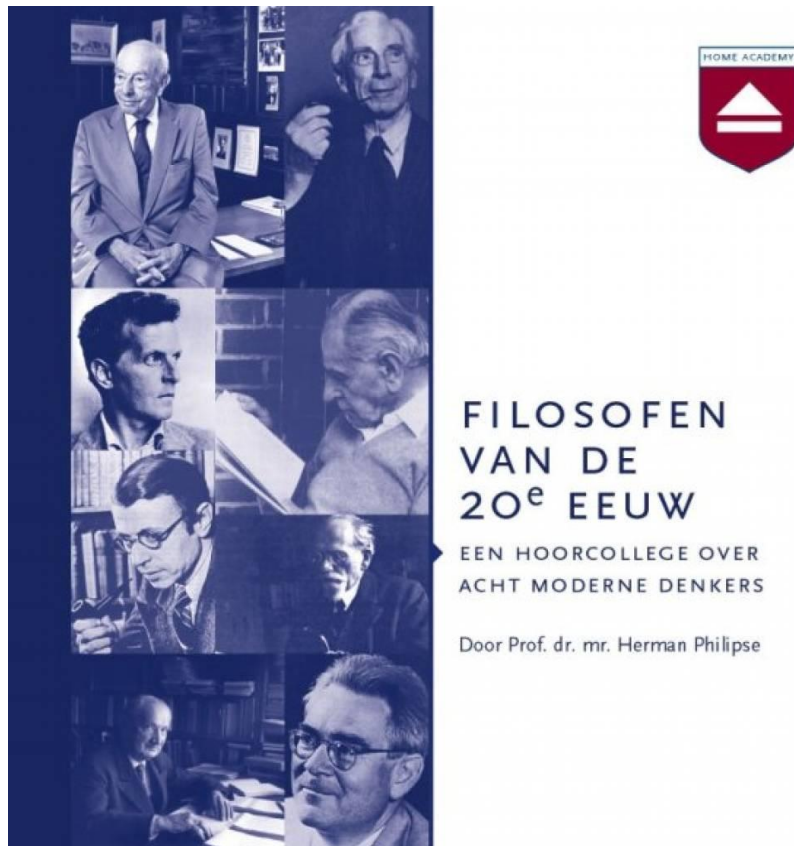

Bijlage bij het hoorcollege *Filosofen van de 20^e eeuw*

Inhoudsopgave

[Herman Philipse](#)

[College 1. Bertrand Russell](#)

[College 2. Edmund Husserl](#)

[College 3. Ludwig Wittgenstein](#)

[College 4. Martin Heidegger](#)

[College 5. Hans Reichenbach](#)

[College 6. Jean-Paul Sartre](#)

[College 7. Karl Popper](#)

[College 8. Willard Van Orman Quine](#)

[Colofon](#)

Herman Philipse

Filosofie?

Prof. dr. mr. Herman Philipse is emeritus hoogleraar aan de Universiteit Utrecht en doet onderzoek op het gebied van de moderne en contemporaine wijsbegeerte. Philipse heeft rechten en wijsbegeerte gestudeerd aan de Rijksuniversiteit Leiden. Ook studeerde hij filosofie te Oxford, Parijs en Keulen. In 2012 is van hem de uitgebreide verhandeling verschenen: *God in the Age of Science?: A Critique of Religious Reason* (Oxford University Press). Bij Home Academy zijn van hem diverse hoorcolleges verschenen, waarvan de meest recente zijn: *Waarheid en dwaling*, *Klimaatverandering*, *De onvoltooide Verlichting* en *Wat is*

Synopsis van het hoorcollege *Filosofen van de 20e eeuw*

College 1. Bertrand Russell (1872 - 1970)

Blok I

1.1 Inleiding

Motto: "I contain multitudes" (Walt Whitman, *Leaves of Grass*), vanwege: Russells lange leven (1872-1970), zijn grote productie (71 boeken, ong. 3000 publicaties, 40.000 brieven. BR moet gemiddeld zo'n 2 à 3000 woorden per dag geschreven hebben. Zie K. Blackwell & H. Juja, eds, *A Bibliography of Bertrand Russell* (1994, 3 vols)), de vele vrouwen, de diversiteit van onderwerpen, zijn politieke engagementen, en zijn vele veranderingen van standpunt (er is dus niet zoets als "de" filosofie van Bertrand Russell).

1.2 Russels leven

Lees: *The Autobiography of Bertrand Russell* (1967-9, pb 1975); Ray Monk, *Bertrand Russell*, 2 volumes (1996, 2000), 1270 p. BR's motivatie:

"Three passions, simple but overwhelmingly strong, have governed my life: the longing for love, the search for knowledge, and unbearable pity for the suffering of mankind. These passions, like great winds, have blown me hither and thither, in a wayward course, over a deep ocean of anguish, reaching to the very verge of despair" (1975: 9).

De emotionele deprivatie van Russells jeugd, zijn verlangen naar liefde (vrouwen, de gehele mensheid), zijn immense intellectuele ambities: 2 series boeken. Wiskunde in Cambridge, de samenwerking met Whitehead, socialisme en WOI, de ontmoeting met Wittgenstein, agnosticisme en Amerika, de Nobelprijs, de atoombom en Vietnam.

1.3 Russels werk

A. voor vakfilosofen

Collected Papers (1983-), *A Critical Exposition of the Philosophy of Leibniz* (1900), *The Principles of Mathematics* (1903), *Principia Mathematica* (met Whitehead, 1910-13), *The Philosophy of Logical Atomism* (1918), *Introduction to Mathematical Philosophy* (1919), *The Analysis of Mind* (1921), *The Analysis of Matter* (1927), *An Inquiry into Meaning and Truth* (1940), *Human Knowledge: Its Scope and Limits* (1948).

B. voor algemeen publiek

The Practice and Theory of Bolshevism (1920), *The Problem of China* (1922), *The ABC of Atoms* (1923), *What I Believe* (1925), *Why I am not a Christian* (1927), *Sceptical Essays* (1928), *Marriage and Morals* (1929), *The Conquest of Happiness* (1930), *The Scientific Outlook* (1931), *Education and the Social Order* (1932), *Freedom and Organization* (1934), *In Praise of Idleness* (1935), *Religion and Science* (1935), *Which Way to Peace* (1936), *History of Western Philosophy* (1946).

1.4. Russells conceptie van wijsbegeerte:

"Philosophy, as I shall understand the word, is something intermediate between theology and science. Like theology, it consists of speculations on matters as to which definite

knowledge has, so far, been unascertainable; but like science, it appeals to human reason rather than to authority..." (*History of Western Philosophy*) 1946:13).

1.5. These

Al Russells wijsgerige ondernemingen zijn uiteindelijk mislukt. Wat blijft zijn vele technische vondsten, zijn magistrale en geestige stijl, en zijn leven en werk als menselijk monument.

Blok II. Eerste thema: logica, wiskunde, taal

2.1. De nieuwe logica van Frege, Peano, Russell

Geen subject-predicaat analyse maar functiebegrip. Propositionele functies (Fx , Rxy), waarheidswaarden en waarheidsfuncties ($p \vee q$, $p \& q$). Waarheidsfunctionaliteit en elementaire proposities.

2.2. Het logicisme in de wiskunde

Axiomatisch kennismodel. Reductie van wiskunde tot getallenleer (Weierstrass, Kronecker). Reductie van getallentheorie tot logica (klassenlogica/verzamelingsleer) door (a) definities en (b) deducties. Twee wijsgerige motivaties voor dit logicisme: kentheoretisch en ontologisch.

- Kentheorie: is wiskunde empirisch (J. Stuart Mill), synthetisch a priori (Kant), of analytisch (het logicisme)? Ontologie: wat is de status van getallen: problemen met Platonisme. Russells reductiepostulaat: "Wherever possible, logical constructions are to be substituted for inferred entities".
- De logische constructie van getallen: 1-1 relaties, gelijktaalligheid, elk getal is de klasse van alle gelijktaallige klassen.

"Two equally numerous collections appear to have something in common: this something is supposed to be their cardinal number. But so long as the cardinal number is inferred from the collections, not constructed in terms of them, its existence must remain in doubt, unless in view of a metaphysical postulate ad hoc".

B.v. de nulklasse is de klasse zodat er geen object x is dat er lid van is; Twee is de klasse van klassen die zodanig zijn dat er objecten x en y lid zijn, dat x niet identiek is met y , en dat voor alle z geldt dat als z lid is, z identiek is met x of met y . De deducties (kathedraal).

- Problemen: The Axiom of Infinity: "If n be any cardinal number, there is at least one class of individuals having n terms". Maar dit is geen analytische waarheid! Kentheoretisch motief mislukt. Russell's Paradox: Neem K als de klasse van klassen die niet lid zijn van zichzelf. Is K nu lid van zichzelf? (contradictie). De typentheorie. Zijn klassen dan geen Platoonse objecten? Quine: to be is to be the value of a bound variable. Ontologisch motief ook mislukt? Deductie volledig mogelijk? Gödels eerste onvolledigheidsstelling.

2.3. Logica, gewone taal, ontologie

Russells betekenisleer: betekenis is verwijzing naar object. Paradoxen: "O bestaat niet"; "De koning van Frankrijk is kaal". Meinong en Russells "gezonde realisme". Waarheidsfunctionaliteit en truth-value gaps. "On Denoting" (*Mind*, 1905) en de *Theory of Descriptions*. Schijnbare eigennamen en logische eigennamen. Moraal: grammaticale structuur van taal misleidt ons t.a.v. logische structuur. Een logisch-analytisch wijsgerig programma (logisch atomisme). Wittgenstein.

Blok III. De empirische wetenschappen: hun objecten en hun methode

3.1. Tweede thema: logische constructie van de empirische wereld

Het reductiepostulaat en het empirisme. Wat zijn de objecten van “acquaintance”? De analyse van de waarneming: “The observer, when he seems to himself to be observing a stone, is really, if physics is to be believed, observing the effects of the stone upon himself. Thus science seems to be at war with itself: when it most means to be objective, it finds itself plunged into subjectivity against its will. Naïve realism leads to physics, and physics, if true, shows that naïve realism is false. Therefore naïve realism, if true, is false; therefore it is false” (1940:intr.). “Sense-data”, zoals “canoid patch”. Wat is de status van sense-data? Geen Berkeley maar Neutral monism, toch privé. Wat is de status van fysische objecten? Logische constructie of hypothetisch realisme? Problemen: als logische eigennamen verwijzen naar sense data, is elke taal een privé-taal. Logische constructie van fysische objecten uit sense-data moeilijk: hoe “public space” te construeren uit “private spaces”? Zes-dimensionale ruimte waarin drie-dimensionale ruimtes? Fysisch object = klasse van alle mogelijke verschijningen in alle mogelijke privé-ruimten? Maar de hele analyse is circulair. Russells cartesische uitgangspunt (sense-data privé in privé ruimte) is onjuist. Dus: inferred entities?

3.2. Derde thema: de methode van de empirische wetenschappen

Niet axiomatisch-deductief maar “axiomatisch”-inductief. Premissen particulier, conclusies deels algemeen (natuurwetten). Het inductieprobleem van David Hume (1711-1776): inductie een irrationele gewoonte? Verwar niet statistische waarschijnlijkheid met inductie. Russell: “The growth of unreason throughout the nineteenth century and what has passed of the twentieth is a natural sequel to Hume’s destruction of empiricism. It is therefore important to discover whether there is any answer to Hume within the framework of a philosophy that is wholly or mainly empirical. If not, there is no intellectual difference between sanity and insanity. The lunatic who believes that he is a poached egg is to be condemned solely on the ground that he is in a minority, or rather – since we must not assume democracy – on the ground that the government does not agree with him” (1946: 646). “The problem of induction by simple enumeration remains unsolved to this day...This situation is profoundly unsatisfactory” (1946: 529-530). Relevantie voor Russells latere hypothetische realisme (zie 3.1.).

3.3. Conclusies. Russells scepticisme

Literatuur: A.J. Ayer, *Russell* (Fontana) en A.C. Grayling, *Russell* (1996), Nederlandse vertaling Lemniscaat 1999.

College 2. Edmund Husserl (1859 - 1938)

Blok I. Inleiding

1.1. Evenals Bertrand Russell studeerde Edmund Husserl aanvankelijk wiskunde, en evenals Russell hield Husserl zich oorspronkelijk bezig met de wijsgerige doordenking van het getalbegrip: *Über den Begriff der Zahl. Psychologische Analysen* (1887); *Philosophie der Arithmetik* (1891). Russell baseerde zijn analyse van het getalbegrip op de gedachte dat het dogmatisch postuleren van getallen (Platonisme) vervangen moest worden door de logische constructie van getallen uit verzamelingen en hij paste deze methode van logische constructie ook toe op andere wijsgerige problemen (b.v. de logische constructie van materiële dingen (b.v. een hond) uit sense-data (“canoid patches”) en de analyse van eigennamen; zie college Russell). Hierdoor werd Russell een van de grondleggers van de z.g. “analytische filosofie” en van het logisch positivisme (gebruik moderne logica bij analyse filosofische problemen). Husserl begon zijn analyse van het getalbegrip echter in de psychologische

traditie van Franz Brentano (1838-1917) en, nadat hij door Gottlob Frege op de vingers werd getikt, bekeerde hij zich tot het Platonisme (Logische Untersuchungen, 1900-1901). Ook Husserl werd grondlegger van een belangrijke stroming in de 20e eeuwse wijsbegeerte, de fenomenologie.

1.2. Probleemstelling van het college

Hoe kwam Husserl van zijn analyse van het getalbegrip uiteindelijk tot zijn pretentie een fundamentele en universele wijsgerige wetenschap ontwikkeld te hebben, de “transcendentale fenomenologie” die de vakwetenschappen moest funderen?

1.3 vergelijk de opvattingen van wijsbegeerte van Russell & Husserl

Russell:

“Philosophy, as I shall understand the word, is something intermediate science. Like theology, it consists of speculations between theology and on matters as to which definite knowledge has, so far, been unascertainable; but like science, it appeals to human reason rather than to authority...” (1946:13).

Husserl:

“Wir sind also (...) in unserem Philosophieren Funktionäre der Menschheit. Die ganz persönliche Verantwortung für unser eigenes wahrhaftes Sein als Philosophen in unserer Innerpersönlichen Berufenheit trägt zugleich in sich die Verantwortung für das wahre Sein der Menschheit, das nur als Sein auf ein Telos hin ist und, wenn überhaupt, zur Verwirklichung nur kommen kann durch Philosophie – durch uns, wenn wir im Ernste Philosophen sind” (1935-6, HUA VI:15).

Volgens Husserl moet de filosofie haar oorspronkelijk betekenis herwinnen (Plato, Aristoteles) die ze in het positivisme verloren heeft, namelijk:

“den Sinn der einen allbefassenden Wissenschaft, der Wissenschaft von der Totalität des Seienden. Wissenschaften im Plural, alle je zu begründenden und alle schon in Arbeit stehenden, sind nur unselbständige Zweige der Einen Philosophie” (ibid., 6). Zie college Aristoteles.

1.4 Leven en werk

Geb. Prossnitz in Moravië; studie wiskunde Leipzig, Berlijn (Kronecker, Weierstraß), Wenen (Brentano); a.c.: Halle, Göttingen, Freiburg. H's leven was zijn werk en hij schreef geen populaire boeken. Husserls werkmethode. 40.000 blz. met Gabelsberger steno. De Husserliana editie HUA. Enkele latere titels: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie* (1913-, HUA III-V); *Cartesianische Meditationen* (fr. 1931, HUA I), *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie* (1935-6, HUA VI).

1.5. Over Husserl

Norbert Wiener in brief aan Bertrand Russell, 1914:

“I must confess that the intellectual contortions through which one must go before one finds oneself in the true Phenomenological attitude are utterly beyond me. The applications of Phenomenology to Mathematics, and the claims of Husserl that no adequate account can be given of the foundations of Mathematics without starting from Phenomenology seem to me absurd”.

Blok II. Van getalsanalyse naar fenomenologie (= descriptieve psychologie)

2.1. Husserls analyse van het getalbegrip in 1891

Getallen zijn eigenschappen van verzamelingen (vgl. Russell: verzamelingen van gelijkvallige verzamelingen). Maar wat is een verzameling? Geen fysisch object dus een mentaal object (het Cartesiaanse dilemma)? De elementen en de “verzamelingsband”. Verzamelende mentale acten

(Brentano). De intuïtie van getallen een reflexieve act gericht op een waarnemingsact van de elementen en een verzamelingsact. Intuïtie en constructie van getallen. De noodzaak van “descriptieve psychologie” ter fundering van de aritmetica. Fundering van axioma’s en afleiding van theorema’s. De verwoestende kritiek van Frege: het object van de wiskunde zou “subjectief” en “privé” zijn. Frege’s Platonisme. Husserls Platonisme (1900): getallen bestaan “an sich”. Confrontatie met Russell.

2.2. De kennistheoretische status van de logica: 1900/01

Het psychologisme van Mill. Husserls kritiek (Log. Unt.: (1) vage/strengere wetten; (2) geen experimenteel materiaal; (3) empirische falsificatie; (4) waarschijnlijkheidsregressie; (5) negatie logische wet leidt tot contradictie; (6) scepticisme. Logica dus a priori en niet empirisch, maar hoe kan dat? Waar gaat logica over? Onderscheidt: denkact/denkinhoud. Sätze an sich (Bolzano). Wat is de relatie propositie-denkact? Platonisme: de propositie is een “ideale spezie” van denkinhouden. De noodzaak tot fenomenologie ter fundering van de logica. Wat is de ontologische status van Platoonse objecten (Russells probleem keert terug)? Husserls ontwikkeling 1901-1913: blok III.

Blok III. Van descriptieve psychologie naar transcendentale fenomenologie

3.1. De analyse van de zintuiglijke waarneming: Descartes – Hume – Husserl

Het probleem van het bestaan van de materiële wereld. Husserls idee over de taak van de descriptieve psychologie in 1901: constitutie-analyse en ontologisch agnosticisme. Het fenomenale object en het object an sich. Vgl. Kant.

3.2. Kennistheorie als eerste filosofie

Het Prinzip der Voraussetzungslosigkeit. Empfindungen subjectief. Constitutie van fysische objecten. Het experiment van de wereldvernietiging. Het fysische ontologisch afhankelijk van het psychische. De paradox van de menselijke subjectiviteit. Transcendentiaal idealisme. Transcendentale fenomenologie. Reducties en constitutieanalyse. Waarom de fenomenologie alle wetenschappen fundeert. De objecten van de wiskunde. De oorsprong van de geometrie. Transcendentale zingeving: onsterfelijkheid en God. Redding van de westerse cultuur. Evaluatie.

Literatuur:

The Cambridge Companion to Husserl, 1995, (Philippe: “*Transcendental Idealism*”) en Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology* (Routledge 2000).

College 3. Ludwig Wittgenstein (1889-1951)

Blok I. Inleiding

1.1. Citaat over de indruk die Wittgensteins genie op anderen maakte

Brief van Russell aan Ottoline Morell uit 1916:

“Do you remember that at the time... I wrote a lot of stuff about Theory of Knowledge, which Wittgenstein criticised with the greatest severity? His criticism, tho’ I don’t think you realised it at the time, was an event of first-rate importance in my life, and affected everything I have done since. I saw he was right, and I saw that I could not hope ever again to do fundamental work in philosophy. My impulse was shattered, like a wave dashed to pieces against a breakwater. I became filled with utter despair...”

Wittgenstein was 24 jaar toen dit speelde (1913) en Russell 51. In zijn autobiografie schreef Russell over W.:

"He was perhaps the most perfect example I have ever known of genius as traditionally conceived, passionate, profound, intense, and dominating. He had a kind of purity which I have never known equalled except by G. E. Moore... His life was turbulent and troubled, and his personal force was extraordinary. He lived on milk and vegetables, and I used to feel as Mrs Patrick Campbell did about Shaw: 'God help us if he should ever eat a beefsteak.'

1.2. Wittgensteins leven & werk

Lees: Ray Monk, *Ludwig Wittgenstein. The Duty of Genius* (1990). Vader Karl. W.: een Oostenrijkse Krupp. Broers Hans en Rudolf, uiterst begaafd, pleegden zelfmoord. Paul de beroemde pianist. Ludwig op aanraden van Frege naar Cambridge; Russell, logica en zondigheid WO I, , Tolstoj, de *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921), financiële zelfmoord, heilige, tuinman, onderwijzer, Cambridge again, naar Sowjet Rusland?, het latere werk, WO II, de *Philosophische Untersuchungen* (posthuum, 1953). Dubbele "impact" van W's werk: TLP op logisch positivisme; PhU op therapeutische richting in de taalanalytische filosofie. Nachlass (20.000 pp), CD-rom uitgave door Oxford UP. Commentaar op PhU: G.P. Baker & P.M.S. Hacker, *Wittgenstein. Understanding and Meaning* (2e ed., Blackwell 2005) enz.

1.3. Wittgensteins conceptie van wijsbegeerte

"Die richtige Methode der Philosophie wäre eigentlich die: Nichts zu sagen, als was sich sagen läßt, also Sätze der Naturwissenschaft – also etwas, was mit Philosophie nichts zu tun hat -, und dann immer, wenn ein anderer etwas Metaphysisches sagen wollte, ihm nachzuweisen, daß er gewissen Zeichen in seinen Sätzen keine Bedeutung gegeben hat. Diese Methode wäre für den anderen unbefriedigend – er hätte nicht das Gefühl, daß wir ihn Philosophie lehrten – aber sie wäre die einzig streng richtige" (TLP no 6.53).

Achtergrond: revoluties in fysica weerlegden Kant, Russells *Theory of Descriptions*.

"Die Philosophie ist ein Kampf gegen die Verhexung unsres Verstandes durch die Mittel unserer Sprache (PhU, I.109). Die Probleme, die durch ein Mißdeuten unserer Sprachformen entstehen, haben den Charakter der Tiefe" (PhU, I.111).

1.4. Dit college: de filosofie van TLP:

Wittgensteins radicale zelfkritiek na 1929, de rijpe latere filosofie van de PhU.

Blok II. De Tractatus Logico-Philosophicus

2.1 Wat is logica?

Husserl en Russell. Wittgenstein: waarheidstafels en tautologieën. Waarheidsfunctionaliteit en elementaire proposities: "Aus einem Elementarsatz läßt sich kein anderer folgern" (TLP, 5.134). Afwijzing van de axiomatisch-deductieve structuur "Alle Sätze der Logik sind gleichberechtigt" (TLP, 6.127). De status van logische constanten: Husserl, Russell. Wittgenstein: "Mein Grundgedanke ist, daß die 'logischen Konstanten' nicht vertreten" (TLP, 4.0312). De logische grondstructuur van alle talen. Filosofie als taalkritiek: "Alle Sätze unserer Umgangssprache sind tatsächlich, so wie sie sind, logisch vollkommen geordnet" (TLP, 5.5563).

2.2. Taal en wereld

Het is waar dat p – het is een feit dat p. Elementaire waarheden en feiten moeten dezelfde logische structuur hebben. De spiegeltheorie. Objecten als de "substantie" van de wereld; mogelijke configuraties van objecten gespiegeld door mogelijke configuraties van "namen" ("logisch atomisme"), zodat de "vorm van de afbeelding" identiek is aan de "vorm van de wereld". "Der Name bedeutet den Gegenstand. Der Gegenstand ist seine Bedeutung (TLP, 3.203). Bedeutung & Sinn: "Was das Bild darstellt, ist sein Sinn" (TLP, 2.221). Sagen & Zeigen: "Was gezeigt werden kann, kann nicht gesagt werden" (TLP, 4.1212).

2.3. Het zegbare en het onzegbare

“Die Grenzen meiner Sprache bedeuten die Grenzen meiner Welt” (TLP 5.6). Alleen het feitelijke is zegbaar. Het tweesnijdend mes van filosofie als taalkritiek: uitspraken hebben ofwel een correcte logische vorm of zijn onzin. Wat is nu allemaal “onzegbaar”? “Es ist klar, daß sich die Ethik nicht aussprechen läßt” (6.421); “Gott offenbart sich nicht in der Welt” (6.432) waarbij gold:

“Die Welt ist die Gesamtheit der Tatsachen” (1.1.); “Es gibt allerdings Unausprechliches. Dies zeigt sich, es ist das Mystische” (6.522); “Nicht wie die Welt ist, ist das Mystische, sondern daß sie ist” (6.44). Tegenspraak? “Meine Sätze erläutern dadurch, daß sie er, welcher mich versteht, am Ende als unsinnig erkennt... Wovon man nicht sprechen kann, darüber muß man schweigen” (6.54).

Blok III. Het latere werk

3.1. Overgang: het probleem van de Elementarsätze

Kleurzinnen als voorbeeld: ze zijn niet logisch onafhankelijk. Is er een “essentie” van de taal die bepaald wordt door de formele logica? PhU I.104: “Man prädiziert von der Sache, was in der Darstellungsweise liegt. In plaats van de essentie van taal nu “Familienähnlichkeiten”. Bijstelling van de conceptie van wijsbegeerte: “Wir führen die Wörter von ihren metaphysischen, wider auf ihre alltägliche Verwendung zurück” (PhU I.116). De taaltherapeutische methode. Übersichtliche Darstellung.

3.2. Kritiek op het “augustiniaanse taalbeeld”

Logische constanten. Probleem van de logische eigennamen (Russell). Getallen. Het woord “betekenis”, b.v. bij Husserl (mentale acten) of Frege (Platoonse objecten). De betekenis van een zin of woord wordt gegeven door de uitleg die we geven van de betekenis van die zin of dat woord; meaning is use. Kritiek op de mentalistische betekenis theorie: het probleem van de privé-taal. Toepassing op moderne cognitief-psychologische taaltheorieën.

3.3. Kritiek op de traditionele filosofie

Schijnbaar “synthetisch apriorische” uitspraken zijn verwarringen van regels met empirische uitspraken. Voorbeeld: “dit is een meter lang” als toegepast op de standaard meter in Parijs. Revolutie in de filosofie.

College 4. Martin Heidegger (1889-1976)

Blok I. Inleiding

1.1. Heidegger en de logica

Heidegger evenals Wittgenstein een radicale vernieuwer in de filosofie, maar in tegenstelling tot Russell, Husserl, en Wittgenstein niet geïnspireerd door de ontwikkeling van de nieuwe logica. Citaat uit Was ist Metaphysik? (1929):

“Wenn so die Macht des Verstandes im Felde der Fragen nach dem Nichts und dem Sein gebrochen wird, dann entscheidet sich damit auch das Schicksal der Herrschaft der ‘Logik’ innerhalb der Philosophie. Die idee der ‘Logik’ selbst löst sich auf im Wirbel eines ursprünglicheren Fragens”.

1.2. Heidegger omstreden

Heidegger Grondlegger van de z.g. “existentiële fenomenologie” i.t.t. Husserls “transcendentale fenomenologie” (Sartre, Merleau Ponty, Levinas) en tevens inspirator van het historische structuralisme (Foucault), de moderne “hermeneutiek” (Gadamer) en het “deconstructivisme” (Derrida). Jean Beaufret: “Après Platon, Heidegger est le plus grand philosophe dans la tradition occidentale”. Maar wetenschappelijk georiënteerde filosofen zoals Russell of analytische filosofen zijn minder enthousiast over Heidegger. Russell: Heidegger is “very eccentric in his terminology, his philosophy is extremely obscure”; Roger Scruton: H’s denkbeelden zijn: “spectral visions in the realm of thought, intangible shadows cast by language”. Vgl. ook Paul Edwards in Heidegger’s Confusions (2004): Heidegger “the greatest catastrophe in the history of philosophy”.

1.3. Heidegger en het nazisme

Relatie leven en werk. Was Heideggers nazisme een geïsoleerd “Siciliaans avontuur” of had het diepe banden met zijn filosofie? H. als rector, verdediger van het *Führerprinzip*, Volk ipv individu. Heidegger: “Wir sind nur ein Übergang, ein Opfer. Als Kämpfer dieses Kampfes müssen wir ein hartes Geschlecht haben, das an nichts Eigenem mehr hängt, das sich festlegt auf den Grund des Volkes”; “Der Einzelne, wo er auch stehe, gilt nichts. Das Schicksal unseres Volkes in seinem Staat gilt alles”. Rockmore: Heidegger’s “relentless pursuit of Being was centrally related to Nazism”; Bourdieu: H’s filosofie is de “ontologie politique” van de conservatieve revolutie in Duitsland. Genuanceerd standpunt nodig.

1.4. Leven & Werk

De Martinskirche en het Konradiahaus. Priestercarrière, Husserl, Elfride, Luther. WO I, Marburg: Bultmann & Hannah Arendt. Sein und Zeit (1927) en Freiburg. Het rampzalige rectoraat. Als Mozes naar de Todtnauberg: *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*. WO II: tot wanneer bleef Heidegger Nazi? Het *Berufsverbot*. De structuur van het latere werk. Het schoonwassen van het Nazi-verleden: *un cas ambigu*. De verovering van Frankrijk via Beaufret. De *Gesamtausgabe* (GA): “a paramilitary assault on scholarship by Heidegger’s literary executors”? Lees: Hugo Ott, *Martin Heidegger. Unterwegs zu seiner Biographie* (1988) en Rüdinger Safranski, *Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit* (1994).

1.5. Conceptie van filosofie

“Die Philosophie kommt nur in Gang durch einen eigentümlichen Einsprung der eigenen Existenz in die Grundmöglichkeiten des Daseins im Ganzen. Für diesen Einsprung ist entscheidend: einmal das Raumgeben für das Seiende im Ganzen; sodann das Sichloslassen in das Nichts, d.h. das Freiwerden von den Götzen.” (WiM, 1929).

1.6. De Zijnsvraag

Doel SZ: de zijnsvraag opnieuw stellen (Plato, Aristoteles). Maar (§ 5) antwoord = aanwijzing hoe we goed moeten vragen; vragen betekent: kunnen wachten, zelfs een leven lang (Einf. in die *Metaphysik* 1935); niemand begrijpt zijnsvraag (*Seinsvergessenheit*). Doel college: wat betekent deze “zijnsvraag” precies?

Blok II. De filosofie van Sein und Zeit

2.1. De zijnsvraag als regionale ontologie (Husserl)

Het menselijk bestaan als “fundamentele regio”. De cartesiaanse achtergrond bij Husserl. Doel: overwinning van het cartesiaanse sciëntisme/ het natuurwetenschappelijk zelfbeeld van de mens. Categorieën en Existentialia: Heideggers dubbele taak. Inzet bij de Alltäglicheit en hermeneutiek. Ons “zelf” als *In-der-Welt-sein*. *Geworfenheit & Entwurf*. Tegen het intellectualisme in de filosofie:

Befindlichkeit & Stimmung. De wereld als betekenisgeheel. Het subject van het dagelijks leven: das Man, Verfallen an der Welt. Wat is nu "Eigentlichkeit"? Het radicaliseren van ons eindigheidsbesef: *Vorlaufen zum Tode & Angst*.

2.2. Het kantiaanse motief in de zijnsvraag

Wetenschap en religie bij Kant: fenomenale wereld en Ding an sich. Hoe Heidegger op Kantiaanse wijze de wetenschap degradeert tot een secundaire kennisvorm: het mathematische Entwurf. Herstel van de fundamentele rol van de filosofie. Waarom *Dasein* fundamenteel is (*Sein und Zeit* als *Fundamentalontologie*).

2.3. De destructie van de traditionele filosofie.

Voorbeeld: het probleem van de buitenwereld. Waarom het binnen de *Alltäglichkeit* niet gesteld kan worden maar wel binnen een wetenschappelijk mensbeeld (Descartes, Russell). Vergelijking met G. E. Moore ("common sense filosofie") en Wittgenstein in *On Certainty*. Vgl. ook Gilbert Ryle, *The Concept of Mind* (1949).

Blok III. Het latere werk & Heideggers diepste intenties

3.1. De zijnsvraag als structuralistische geschiedfilosofie

Elke tijd een *Grundstellung*, gearticuleerd in de wijsbegeerte (fundamentele betekenis van de wijsbegeerte). Een omgekeerde *Heilsgeschichte*: Zijnsopenbaring bij de pre-Socraten – Zondeval bij Plato en Aristoteles – Val tot in het tijdperk van de techniek – Nietzsche als voltooiing van de filosofie - Denken als voorbereiding van een nieuw begin (andere *Anfang*).

3.2. De post-monotheïstische zijnsvraag

Uniciteit van het Zijn. God als zijnde een idool: de ontologische differentie. Het Zijn als het transcendente, de bron van zin en moraal. Het Paradijs-zondevalverlossing schema. Het Johannes-deDoper motief. But what is the point of it all? Een echt-Duitse religie in de traditie van Paul Delagarde als fundering van het Nazisme? Europa redden in de koude oorlog?

3.3. De eenheid van de zijnsvraag

Het probleem van de herinterpretatie der existentialen na de oorlog (b.v. Geworfenheit-Entwurf in *Brief über den 'Humanismus'*). Löwith en Habermas. De Pascaliaanse visie op de relatie *Sein und Zeit* – later werk (Philipse). "Phänomenologie und Theologie" (1927) als bevestiging. De drie stadia van fase 2: christelijke metafysica (1923-32); Hitler als Heilsbotschaft; het latere zijnsdenken.

Literatuur:

Richard Polt, *Heidegger. An Introduction* (UCL Press, 1999)

Herman Philipse, *Heidegger's Philosophy of Being. A Critical Interpretation* (Princeton University Press, 1998).

College 5. Hans Reichenbach (1891-1953)

Blok I. Inleiding

1.1. Een moord die het tijdsgewricht symboliseert

Op maandag 22 juni 1936 wordt Moritz Schlick (1882-1936), leider van de z.g. Wiener Kreis/Verein Ernst Mach, vermoord door zijn voormalige promovendus, Dr Johann Nelböck. De motieven waren persoonlijk maar de moord kreeg een politieke betekenis in het brisante tijdsgewricht: de verdediger

van een verlichte wetenschappelijke wereldbeschouwing wordt neergeschoten door iemand die bereid is met het pistool (Browning, Merk Klinger, Kaliber 6.35 mm) te filosoferen. Door Schlick's dood versnelt de emigratie van logisch positivisten uit Wenen en Oostenrijk: Herbert Feigl naar USA in 1931; Otto Neurath 1934 naar Den Haag, dan Oxford; Rudolf Carnap 1935 van Praag naar USA; Karl Popper 1937 van Wenen naar Nieuw Zeeland; Carl Menger 1937; Friedrich Waismann 1938 naar Oxford; Kurt Gödel 1940 transsiberisch naar San Francisco. Idem uit Berlijn: Hans Reichenbach in 1933 naar Istanbul, dan 1938 naar Los Angeles. De Amerikaanse filosofie is diepgaand door deze immigratie bepaald. De twee centra van het logisch positivisme voor de emigratie: Wenen en Berliner Gesellschaft für empirische Philosophie; tijdschrift *Erkenntnis*, uitg. door Carnap en Reichenbach v.a. 1937. De keuze van Reichenbach als representant van het logisch positivisme is wat willekeurig.

1.2. Conceptie van wijsbegeerte

Een wetenschappelijke wereldbeschouwing. Het manifest *Wissenschaftliche Weltauffassung – der Wiener Kreis*, 1929 (Carnap/Hahn/Neurath):

“Die wissenschaftliche Weltauffassung kennt keine unlösbaren Rätsel. Die Klärung der traditionellen philosophischen Probleme führt dazu, daß sie teils als Scheinprobleme entlarvt, teils in empirische Probleme umgewandelt und damit dem Urteil der Erfahrungswissenschaft unterstellt werden. In dieser Klärung von Problemen und Aussagen besteht die Aufgabe der philosophischen Arbeit” (p. 15).

Cf. Hans Reichenbach, *The Philosophy of Space and Time* (du.1928):

“Philosophy of science is not intended to be one of those systems that originate in the mind of a lonely thinker and stand like marble monuments before the gaze of generations, but should be considered a science like the other sciences, a fund of cooperatively discovered propositions whose acceptance... can be required from anybody interested in these matters” (p. xvi)

1.3. Centrale thesen van de logisch positivisten

Deze thesen zijn gemotiveerd door de weerleggingen van Kant en het neokantianisme door algemene relativiteitstheorie en quantummechanica: (a) *Hume's Fork* tegen Kants “synthetische proposities a priori”: alle zinvolle beweringen zijn synthetisch a posteriori (= empirisch) of analytisch; (b) Dus alle zinvolle proposities over de werkelijkheid moeten empirisch beslisbaar zijn (verificatiecriterium van betekenis); (c) dus metafysica is onmogelijk en filosofie is een activiteit van verheldering van begrippen en problemen; (d) Bij deze verheldering speelt de nieuwe formele logica een centrale rol (vandaar logisch positivisme).

1.4. Iets over Reichenbach

Geb. Hamburg 1891; stud. fysica en filosofie; 1926-33 hgl. fysica Berlijn; 1933- 1938 Istanbul; daarna Los Angeles. Belangrijkste boeken: *Axiomatik der relativistischen Raum-Zeit-Lehre* (1924); *Philosophie der Raum-Zeit-Lehre* (1928); *Experience and Prediction* (1938); *Philosophic Foundations of Quantum Mechanics* (1944); *Elements of Symbolic Logic* (1947); *The Theory of Probability* (1949); *The Rise of Scientific Philosophy* (1951); *Nomological Statements and Admissible Operations* (1954). Over Reichenbach: K. Gerner, *Hans Reichenbach: sein Leben und Wirken: eine Wissenschaftliche Biographie* (1997).

Blok II. Filosofie van de ruimte (en tijd)

2.1. Filosofie van de geometrie: het probleem

De visie van Plato (ideale objecten) en Kant (*a priori* structuur van de ervaringswereld). Reichenbachs kritiek op Plato: analogieën “schouwen”, “herinnering”, in plaats van logische analyse. Kritiek op Kant: achterhaald door niet-euclidische meetkundes en algemene relativiteitstheorie. Ontwikkeling

van niet-euclidische geometrieën: ontkenningen van het parallellenaxioma. Vele consistente geometrieën. Transformatie van Kants probleem: welke geometrie is van toepassing op de wereld?

2.2. Filosofie van de geometrie: logische analyse

De empirische test van K. F. Gauss (1777-1855) door driehoeksmetingen in de Harz veel te simpel. Hoe weten we dat lichtstralen langs een rechte lijn bewegen? Kunnen we dat toetsen door b.v. meetlatten (rechte lijn is kortste verbinding tussen 2 punten)? Maar dat veronderstelt dat de meetlat niet door een onbekende natuurkracht van lengte verandert tijdens transport. Andere meetlatten hanteren? Onoplosbaar probleem, dus: de noodzaak van “coördinerende definities”: een lichtstraal is per definitie een rechte lijn tenzij... De vraag wat de “ware” geometrie van onze wereld is krijgt pas betekenis op grond van bepaalde coördinerende definities. De mogelijkheid van equivalente beschrijvingen (met of zonder het inroepen van universele vervormende krachten).

2.3. Is dit “conventionalisme”?

Nee: alternatieve beschrijvingen van de ruimte sluiten ook een kenschets van het gedrag van lichtstralen en meetlatten in. Geef de voorkeur aan die equivalente beschrijving die geen universele krachten postuleert waardoor lichtstralen en meetlatten ondetecteerbaar vervormd worden. De geometrie die leidt tot dit “normal system” is de natuurlijke geometrie. Welke geometrie dit is, is nu een *empirische* vraag. Herinterpretatie van Gauss: euclidische meetkunde is het “normale systeem” voor onze ruimtelijke omgeving binnen marges meetfouten. De algemene relativiteitstheorie stelt dat voor astronomische dimensies de ruimte niet-euclidisch is. Er is hiergeen contradictie. Conclusie: diff. mathematische/fysische geometrie, d.w.z. analytische/empirische geometrie.

Blok III. De status van de ethiek

3.1. Het ethisch-cognitieve parallellisme

Socrates en Plato. Kants categorische imperatief. Reichenbachs kritiek op Plato: het “ideale” van de geometrie is niet het “normatieve” van de ethiek. En als Kants synthetisch apriori niet bestaat in de geometrie, bestaat het waarschijnlijk ook niet in de ethiek. Verwerping van het ethisch-cognitieve parallellisme.

3.2. De logische analyse van de ethiek

Deducties en axioma’s. Ethische axiomas zijn directieven vergezeld van een gevoel van algemene verplichting. Een evolutionaire verklaring van dit gevoel. Een archeologie van de ethiek.

3.3. Morele verplichting

Als ethiek niet objectief bewijsbaar is, mogen we dan doen wat we willen? Een taalanalyse van “je moet”: *entailed decisions en token-reflexive statements*. De “volitionele” aard van morele verplichting. Leidt deze opvatting tot anarchie? Nee, tot democratie. Het belang van wetenschappelijke argumentaties voor de ethiek (*entailed decisions*). Reichenbach: “The friction between volitions is the propelling force of all ethical development”.

College 6. Jean-Paul Sartre (1905-1980)

Blok I. Inleiding

1.1. Waarom Sartre?

In de twintigste eeuw heeft Frankrijk geen filosofen gekend die het “formaat” hadden van een Russell, Wittgenstein, Husserl, of Heidegger. In *One Hundred Twentieth-Century Philosophers* (Routledge 1998) worden de volgende Franse of franstalige filosofen behandeld: Althusser, Bachelard, Bergson, Camus, Derrida, Duhem, Foucault, Gilson, Kristeva, Lacan, Levinas, Lyotard, Maritain, Merleau-Ponty, Piaget, Ricoeur, Sartre, de Saussure, en Simone Weil. Wat opvalt is dat er in Frankrijk zo weinig goede natuurwetenschappelijk geschoolde filosofen waren (uitzonderingen: Bachelard, Duhem) en dit ligt waarschijnlijk aan het gecentraliseerde Franse opleidingssysteem, met de Ecole Normale Supérieure (Rue d’Ulm) aan de top (filosofie ingedeeld bij de alfa’s). Waarom Sartre gekozen? “Ça se consume comme une banane”. Ofschoon weinig van Sartres theoretisch-filosofische inzichten houdbaar zijn, genoot hij na de Tweede Wereldoorlog ongekende populariteit bij (een deel van) het grotere publiek vanwege: het existentialistische evangelie, de toneelstukken en romans, en het linkse politieke engagement. Zijn onaantastbare status blijkt uit een anekdote over Sartre’s poging door De Gaulle gearresteerd te worden in 1960 vanwege zijn oppositie tegen de Algerijnse oorlog. De Gaulle zou hebben gezegd: “On n’arrête pas Voltaire”.

1.2. Leven

Lees: *Les Mots* (1964): een autobiografie van Sartre’s eerste twaalf jaar, die o.m. zijn neurotische schrijfdrift moest verklaren (van “lezen” naar “schrijven”). Schrijven als imaginaire werkelijkheidsbeheersing; de noodzaak er zich van te bevrijden. Vroege dood van de vader. De ontdekking van de non-existentie Gods (het kleedje) en de vrijheid van de mens:

“L’athéisme est une entreprise cruelle et de longue haleine, je crois l’avoir menée jusqu’au bout”.

De Ecole Normale, de oorlog (Sartre krijgsgevangen), het existentialisme als radicaal individualisme, het “engagement” met communisme en Marxisme (Castro enz.), De Nobelprijs 1964 (gewijgerd), het Vietnam tribunaal, Sartre’s blindheid. Sartre’s lelijkheid en de vrouwen. De actrice Simone Jollivet was gefascineerd door Sartre’s lelijkheid (affaire 1925-8). “Mais, en fait, sa laideur disparaissait dès qu’il parlait, dès que son intelligence effaçait les boutons et les boursouflures du visage” (Aron, *Mémoires*, p. 35.). Oorsprong van het thema “le regard d’autrui” en “l’enfer, c’est les autres”?

1.3. Sartre’s oeuvre

Novellen (*L’enfance d’un chef* 1939; *Le mur* 1939), **romans** (*La Nausée* 1938, *Les Chemins de la liberté* 4 dln 1945-49), **toneelstukken** (*Les mouches* 1943; *Huis clos* 1944; *Morts sans sépulture* 1946; *La putain respectueuse* 1946; *Les jeux sont faits* 1947; *Les mains sales* 1948; *Le diable et le bon dieu* 1951; *Kean ou désordre et génie* 1953; *Nekrassow* 1952; *Les séquestrés d’Altona* 1959), **dagboeken** (*Les Carnets de la drôle de guerre* 1983), **filosofische tractaten** (*La transcendance de l’ego* 1936; *L’être et le néant* 1943; *L’existentialisme est un humanisme* 1946; *Critique de la raison dialectique* 1960; *Cahiers pour une morale* 1983; *Vérité et existence* 1989), **psychologische studies** (*L’imagination* 1936; *Esquisse d’une théorie des émotions* 1939; *L’imaginaire* 1940), **essays** (*Qu’est-ce que la littérature* 1947), **essay-biografieën** (*Saint Genet* 1952; *Les mots* 1964; *L’idiot de la famille* 3 dln 1971-72; *Mallarmé* 1986); **varia** (*Situations*, vele delen); **tijdschrift** *Les temps modernes*; brieven. Sartre was een tijdperk. Biografie: b.v. Denis Bertholet, *Sartre* (Plon, 1995); inleiding: Mary Warnock, *The Philosophy of Sartre* (Hutchinson, 1972); Nederlands: M. Suhr, *Sartre* (Lemniscaat 2003).

1.4. Sartre’s conceptie van filosofie

S. een “intellectueel” die in alle genres excelleert, eerder dan een filosoof. Zijn filosofie aanvankelijk: bewustzijnsanalyse in de traditie van Bergson en Husserl. In tegenstelling tot Heidegger zal Sartre het

“cartesiaanse dualisme” nooit opgeven. Taak: analyse van het menselijk bestaan à la Heidegger, maar sterk beïnvloed door Bergson en Hegel. Later: poging het Marxisme te humaniseren door het existentialisme.

Blok II. De fenomenologische ontologie van *L'être et le néant* (1943)

2.1. Het cartesische dualisme

De lichamelijke en ziel wordt verhegelt onder invloed van Alexandre Kojève en verheideggerd onder invloed van Lévinas. Materie en bewustzijn worden *l'être et le néant*, of *l'être-en-soi* en *l'être-pour-soi*. Sartre's dialectische woordkunst. Wat betekent dit alles? Het zijn is wat het is; het bewustzijn is een niets, een “trou dans l'être”. “En un mot, ce qu'il faut appeler ici contre Hegel, c'est que l'être est et que le néant n'est pas” (EN, p. 51). Maar hoe kan Sartre er dan een dualistische ontologie op nahouden? Het niets ontstaat door vernietsing (néantisation), en vernietsing is een activiteit van de mens: het niet-dat-daarzijn, dwz: bewustzijn. Sartre vermenschlijkt dus het niets: “L'homme est l'être par qui le néant vient au monde” (EN, p. 60). Waarom heeft de mens het niets nodig om te bestaan? “L'homme n'est pas ce qu'il est et il est ce qu'il n'est pas”, want zijn “existence précède l'essence” (vgl. Heideggers *Entwurf*). We “hebben te zijn” maar *zijn* nooit. Onze “identiteit” is altoos een “niet met onszelf identiek zijn”. De ober als voorbeeld.

2.2. Vrijheid en mauvaise foi

Omdat bewustzijn vernietsing is, is de mens fundamenteel vrij. Dit wekt echter onze angst op, want ongelimiteerde vrijheid betekent ongelimiteerde verantwoordelijkheid. Voorbeeld: het minderwaardigheidscomplex. Vandaar: de neiging onze vrijheid te ontkennen: la mauvaise foi. Les salauds (katholieken, conservatieven, enz.). De paradox van een Sartreaanse moraal: individuele keuze maar verantwoordelijkheid voor allen (cf. Kant). Beperken waarden en normen onze keuzen? Nee: waarden zijn het product van keuzen. De noodzaak van *engagement*. Liberté et situation. Existentele psychoanalyse.

2.3. De ander en God

Het probleem van het andere bewustzijn bij Descartes en Husserl. Sartre's oplossing: *le regard d'autrui*. *Etre-pour-soi* en *Etre-pour-autrui*. De blik van de ander objecteert ons en omgekeerd. De dood van de ander mijn overwinning. L'enfer: c'est les autres. Ons verlangen een “*En-soi*” te zijn, dwz een “*En-soi-pour-soi*” maar dit is contradictoer. God als *En-soi-pour-soi* (een volmaakt bewustzijn). Sartre's tragische visie op de mens: de mens streeft naar het onbereikbare, namelijk te zijn wat hij is, maar dit bereikt men alleen door de dood, namelijk in de ogen van anderen.

Blok III. *Critique de la raison dialectique I: théorie des ensembles pratiques* (1960);

3.1. Existentialisme en Marxisme: hoe ze te verenigen?

Het existentialisme moet het marxisme bevrijden van historisch determinisme; het marxisme moet het existentialisme bevrijden van een individualisme dat aan solidariteit in de weg staat (vgl. *le regard d'autrui*).

3.2. Sartre's progressief-regressieve methode

Hoe historische ensembles te analyseren? Co-evolutie van individu en maatschappij (i.p.v. historisch determinisme door de productieverhoudingen); vgl. de biografie van Flaubert. Bevrijding door begrip van onze maatschappelijke situatie. Schaartste en vervreemding; groepsvorming door erkenning van wederzijds belang; revolutie. De filosofische grondslag van de decolonisatie.

3.3. Evaluatie

Sartre's existentialisme: wat is vrijheid en wat is situatie? De evolutionaire conceptie van ethiek. Sartre's marxisme typisch "Frans" maar achterhaald.

College 7. Karl Popper (1902-1994)

Blok I. Inleiding

1.1. Het belang van Karl Popper

Een universeel filosoof: wetenschapstheorie (falsificationisme; interpretatie van de quantummechanica, realisme), politieke filosofie (open vs closed society); metafysica (propensity theory of probability, kritiek op determinisme; theorie van de "drie werelden"); filosofie van de geschiedenis & sociale wetenschappen (verwerping van het "historicisme"; doctrine van de piecemeal engineering); evolutionaire kennistheorie. Popper verwierp hartstochtelijk de "taalanalytische" conceptie van wijsbegeerte (Wittgenstein, Logisch positivisten), ofschoon er ook parallellen zijn met Wittgenstein (kritiek op essentialisme):

"I personally was never interested in the so-called problem of meaning; on the contrary, it appeared to me a verbal problem, a typical pseudo-problem. I was interested only in the problem of demarcation, i.e. in finding a criterion of the scientific character of theories" (*Conjectures and Refutations*, 40).

1.2. Leven en werk

Zoon van welgestelde geassimileerde joodse ouders in Wenen. Van communist tot voorvechter van de vrije samenleving: de Hörlgasse ervaring van 15 juni 1919 (na de mislukte coup door Bettelheim). Nog een jeugdervaring: de weerlegging van Newtons mechanica in mei 1919 (Eddington): *psychoanalyse* (Adler) en natuurkunde. Popper-topografie: Wenen (1902-1937) – Christchurch (Nw Zeeland; 1937-1946) - Londen/ Surrey (1946-1994). **Autobiografie:** *Unended Quest* (Glasgow, 1976); te corrigeren door lectuur van Malachi Haim Hacoen, *Karl Popper. The Formative Years 1902-1945* (Cambridge UP, 2000, 2002). **Oeuvre** (selectie): *Logik der Forschung* (Wenen, 1934) vertaald als *The Logic of Scientific Discovery* (Londen 1959); *The Open Society and its Enemies* (=OS, 2 dln, Londen, 1945); *The Poverty of Historicism* (= PH, Londen, 1944-5); *Conjectures and Refutations* (= CR, Londen, 1963, gecit. ed. 1978); *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (Oxford, 1972); *The Self and Its Brain* (met J. Eccles, Berlijn, 1977); *Postscript to the LSD* (Londen, 1982, 3dln); *In Search of a Better World* (Londen, 1992). **Invloed:** op talrijke wetenschapsbeoefenaren, politici (Helmuth Schmidt), en voorvechters van de vrije samenleving (Soros Foundation). In de wijsbegeerte diepgaand maar tanend. **Drie inleidingen:** Herbert Keuth, *Die Philosophie Karl Poppers* (UTB 2156, 2000); Lothar Schäfer, *Popper* (vertaald bij Lemniscaat, 2002); Brian Magee, *Popper* (Fontana 1973).

1.3. Conceptie van wijsbegeerte

Lees: David Edmonds & John Eidinow, *Wittgenstein's Poker* (2001) en Popper: "*The Nature of Philosophical Problems and their Roots in Science*" (in CR). Volgens Popper is de vraag "Wat is filosofie?" een essentialistische onzinvraag. Zg. "filosofische problemen" zijn typisch geworteld in andere disciplines of in de samenleving, en ze worden "filosofisch" genoemd omdat ze lijken op wat filosofen in de traditie als filosofische problemen beschouwden. Geen goede filosofie zonder fascinatie met echte problemen. Hoe dan Wittgensteins conceptie van filosofie (filosofische problemen ontstaan door taalmisleiding) te verklaren? Het gevolg van een verkeerd soort onderwijs in de wijsbegeerte!

"My ... thesis is that what appears to be the prima facie method of teaching philosophy is liable to produce a philosophy which answers Wittgenstein's description. What I mean by 'prima facie method of teaching philosophy', and what would seem to be the only method, is

that of giving the beginner (whom we take to be unaware of the history of mathematical, cosmological, and other ideas of science as well as of politics) the works of the great philosophers to read; the works, say, of Plato and Aristotle, Descartes and Leibniz, Locke, Berkeley, Hume, Kant and Mill. What is the effect of such a course of reading? A new world of astonishingly subtle and vast abstractions opens itself before the reader; abstractions on an extremely high and difficult level..." (enz. CR, 72-3).

Blok II. De groei van de kennis

2.1. Het demarcatieprobleem

De weerlegging van Newtons mechanica door de algemene relativiteitstheorie (Eddington 1919): natuurkunde vs. de psychologie van Freud en Adler. Het demarcatieprobleem. Waarom "inductieve steun door de ervaring" niet voldoet. Falsifieerbaarheid en graden van falsifieerbaarheid. Twee soorten van onwetenschappelijkheid: Freud en het Marxisme. Verfijningen van het falsificatiecriterium.

2.2. Het inductieprobleem

Inductie en deductie. Hoe algemene natuurwetten/theorieën te rechtvaardigen in het licht van de ervaring? Hume: de rechtvaardiging van inductie onmogelijk; psychologie van de inductie. Waarom Kants oplossing niet werkt. Waarom volgens Popper de logisch positivistische oplossing (waarschijnlijkheidstheorie) niet werkt. Poppers visie: we moeten het inductieprobleem elimineren, niet oplossen. De heroïsch-falsificationalistische visie op wetenschap. Gradens van falsificeerbaarheid en "strengere tests". Een methodologie die groei van de kennis maximaliseert. Verfijningen: Lakatos' methodologie van de onderzoeksprogramma's.

2.3. Werkt Poppers falsificationalisme?

De theorie van de corroboratie. Ook in Poppers theorie speelt inductie een rol, b.v.: welke tests zijn "streng" en waarom? Of: waarom vertrouwen op een gecorrobooreerde theorie? Of: wat is een empirische basisuitspraak? De heropleving van het logisch-positivistische programma in de moderne confirmatietheorie, b.v. het theorema van Bayes.

Blok III. Maatschappij en Metafysica

3.1. Open en gesloten samenleving

De tribale oorsprong van samenlevingen keert terug in de vorm van "gesloten" autoritaire totalitaire staten. Kants definitie van de Verlichting en intellectuele vooruitgang de grondslag van "open" democratische samenlevingen. Plato (elitaire kennistheorie: de filosoof-koning) als tribale reactionair en voorloper van de totalitaire staat (vgl. Heidegger over Plato in 1933-4). Plato's Ideeënleer en de afwijzing van verandering als degeneratie (essentialisme); het rigide klassensysteem; rechtvaardiging van de politieke leugen; elitisme. Hegels idee van absolute kennis en de Pruisische staat. Marx' economische essentialisme: alles te herleiden tot productieverhoudingen. De "partij" als filosoofkoning; de dictatuur van het proletariaat als nieuwe totalitaire samenleving. Volgens Popper heiligt het doel niet de middelen. De invloed van Popper op George Soros (de Soros Foundation). Actualiteit van Popper (Islam).

3.2. Kritiek op het historisme

Historisme (Marx) ontkent vrije functie van de politiek. De idee van holistische historische en kwalitatieve wetmatigheden. Poppers kritiek: ontoetsbaar, verwarring van wetten met trends. Social

engineering i.p.v. utopisme. De onvoorspelbaarheid van maatschappelijke ontwikkelingen t.g.v. de onvoorspelbaarheid van kennis.

3.3. Kritiek op het determinisme

De Demon van Laplace. Onvoorspelbaarheid en vrijheid. Cartesiaans dualisme en de drie werelden. De eenheid van Poppers filosofie.

College 8. Willard Van Orman Quine (1908 - 2000)

H1. Inleiding

1.1. Belang van Quine

Quine was zonder twijfel de grootste en meest invloedrijke Amerikaanse filosoof van de 20e eeuw. Zijn werk is grotendeels zeer technisch maar toch uiterst leesbaar dankzij de doorwrochte stijl. Wat te doen met twee talenten: voor taal en voor wiskunde? Quine wilde ooit schrijver worden maar werd aanvankelijk logicus en taalfilosoof. Later ontwierp hij vanuit logica en behaviorisme een omvattende sciëntistische filosofie. Hij behield altijd een smaak voor het slijpen van zinnen (de beste filosofische slogans van de 20e eeuw zijn van Quine). Zie zijn (enige) lichtvoetige boek *Quiddities. An Intermittently Philosophical Dictionary* (1987). Het artikel over "gender" begint bijvoorbeeld als volgt:

"Social change has linguistic repercussions... The latter-day upheaval in sexual mores has increased the frequency of occasions for referring politely to copulation, and has thus created a demand for a short but equally polite word for the practice. The word sex has been pressed into that service, and thus rendered less convenient as a means of referring to the sexes. The resulting need has been met in turn by calling the sexes genders. For the space of the ensuing remarks, however, I shall continue to refer to the sexes as sexes, and shall reserve the word gender for genders. In the original meaning a gender is simply a kind, irrespective of sex. The word comes from the ablative genere of the Latin *genus*, via the French genre..." (Q., 78)

1.2. Leven en werk

Geboren in 1908 te Akron, Ohio, studeerde Q. aan Oberlin College en behaalde zijn PhD aan Harvard University (1932). Na bezoeken aan Wenen, Praag en Oxford speelde zijn loopbaan zich geheel aan Harvard af. In 1948 werd hij hoogleraar en in 1978 werd hij benoemd tot Peirce Professor of Philosophy. Zie Quine: *The Time of my Life: An Autobiography* (MIT, 1985). **Werk** (selectie): *Mathematical Logic* (1940); *Methods of Logic* (1950); *From a Logical Point of View* (1953); *Word and Object* (1960); *Set Theory and its Logic* (1963); *The Ways of Paradox and Other Essays* (1966); *Ontological Relativity and Other Essays* (1969); *The Roots of Reference* (1974); *Theories and Things* (1981); *Pursuit of Truth* (1990); *From Stimulus to Science* (1995). **Inleidend boek**: Christopher Hookway: *Quine. Language, Experience and Reality* (1988).

1.3. Conceptie van wijsbegeerte

Evenals de logisch positivisten verwerpt Quine de traditionele (Cartesiaanse, Kantiaanse) conceptie van "eerste filosofie" als fundament van de vakwetenschappen. Maar hij verwerpt ook het scherpe onderscheid tussen analytische en synthetische oordelen en de daaruit afgeleide opvatting van wijsbegeerte als logische analyse van taal (Log. Pos., vroege Wittgenstein). Quine's "naturalistische" opvatting van wijsbegeerte: filosofie is een onderdeel van de (natuur)wetenschappen en het heeft geen zin een scherp onderscheid tussen beide te maken. Een typisch citaat:

"We can improve our conceptual scheme, our philosophy, bit by bit while continuing to depend on it for support; but we cannot detach ourselves from it and compare it objectively

with an unconceptualized reality. Hence it is meaningless, I suggest, to inquire into the absolute correctness of a conceptual scheme as a mirror of reality. Our standard for appraising basic changes of conceptual scheme must be, not a realistic standard of correspondence to reality, but a pragmatic standard. Concepts are language, and the purpose of concepts and of language is efficacy in communication and prediction. Such is the ultimate duty of language, science, and philosophy... The philosopher's task was well compared by Neurath to that of a mariner who must rebuild his ship on the open sea" (F.a.l.p.o.v., 79).

1.4. Teaching philosophy. Nog een typisch citaat:

"A question of tolerance closely parallel to the religious one recurs at a less consequential level in the teaching of controversial subjects such as philosophy. There should be a balanced representation of rival philosophies, it is urged. True enough, if one is concerned only with the history or sociology of philosophy... But if one pursues philosophy in a scientific spirit as a quest for truth, then tolerance of wrong-headed philosophy is as unreasonable as tolerance of astrology would be on the part of the astrophysicist... (is deze collegereeks dus verkeerd opgezet?). Still, in staffing a philosophy department and setting up a curriculum, other considerations intrude. Philosophy enjoys less firmness and conclusiveness than astrophysics, so that there is some lack of professional consensus as to what even qualifies as responsible philosophy. The astrologer's counterpart in philosophy can enjoy a professional standing such as the astrologer cannot..." (Q., 209).

Blok II. Quine-Duhem en de naturalisering van de filosofie

2.1. Kritiek op het Logisch Positivisme

De twee dogma's van het logisch empirisme: (1) het analytisch/synthetisch onderscheid en (2) betekenisreductionisme (het verificatiecriterium van betekenis). Elke explicatie van het a/s onderscheid is circulair. Bovendien zijn (empirische) uitspraken niet geïsoleerd toetsbaar aan de ervaring. $t \& t(1-n) \& ac(1-n) \rightarrow v$. De Quine-Duhem these. Hieruit leidt Quine af dat zowel (1) als (2) onjuist zijn. Daarmee vervalt ook de conceptie van filosofie als zuivere taalanalyse. Naturalisme: er is geen (scherp) onderscheid tussen filosofie en empirische wetenschap.

2.2. Quine en Popper

Poppers falsificationisme heeft twee interpretaties. Volgens de "naïve" interpretatie kan één tegenvoorbeeld een theorie weerleggen via een *modus tollendo tollens* (als p dan q, nu niet-q, dus niet-p). Quine-Duhem toont aan dat dit onjuist is ("holisme"). Volgens de "sophisticated" interpretatie van het falsificationisme is de "weerlegging" van een theorie een kwestie van allerlei methodologische beslissingen en procedures, vgl. ook Lakatos. Quine's methodologie is op dit punt enigszins anders dan die van Popper: het *Maxim of Minimum Mutilation*.

Blok III. Taal, behaviorisme, ontologie

3.1. Een behavioristische taaltheorie

Wat is betekenis? Noch een platoons object (Frege), noch een mentale act (Husserl, Searle), maar het gebruik van taal. Wat is dit gebruik? Wittgenstein analyseert het in termen van normatieve regels, maar Quine prefereert het behavioristische stimulus-respons model. Het gedachtenexperiment van "radical translation". Primaat van de zin. Staande zinnen, occasionele zinnen, stimulus-zinnen. De stimulus-betekenis: klassen van ja- en van nee-situaties. Taal als netwerk, analytische hypothesen, en onbepaaldheid van vertaling ("no fact of the matter"). Volgens Quine is een taal een theorie, want ze

postuleert “posits” voorbij de stimuli. *Indeterminacy of translation* impliceert *inscrutability of reference*. Quine’s “pragmatisme”.

3.2. Enkele radicale consequenties

Als taal een theorie is en posits een product zijn van taal, wordt de idee van radicale taalverandering (= radicale verandering van wereldbeeld) denkbaar. Paul Churchlands “eliminatief materialisme”. Maar is Quine’s taaltheorie houdbaar? Zijn stimuli niet ook “posits”? De merkwaardige vorm van Quine’s behaviorisme: de black box wordt voornamelijk gevuld met logica (in plaats van met empirische hersenwetenschap enz.).

3.3. Het criterium voor ontological commitment

“To be is to be a value of a bound variable”. Het nominalistische onderzoeksprogramma en Quine’s klassenplatonisme.

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname Sandro Ligtenberg (Utrecht, februari & maart 2005)
Stem Inleiding W.J.C.M van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro Cok Verweij
Mastering Frits de Bruijn
Vormgeving Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2005 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 986 4
NUR 731, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.